

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษา
ตามอัยยาศัย อำเภอสระเคดจังหว็ดสงขลา

Application of the Iddhipàda Principle in the Students' Conduct of the
Independent Education Centers, Sadao District, Songkhla Province

พระครูสังฆรักษ์ธนา สุจิตโต (ทะระศรี), พระครูโฆสิตวัณณานุกุล

PhrakruSangharak Thana Sucitto (Tarasri), PhrakruKositwattanankul

พระครูวิจิตรสาธิต, พระปลัดธนา วิชชากรโ

PhrakruWijitsaturot, PhrapaladThanwa Witchakaro

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus

E-mail: sucittothana@yahoo.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการปฏิบัติตนของนักเรียน 2) ศึกษา
อิทธิบาท 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4
ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัยยาศัย อำเภอสระเคดจังหว็ดสงขลา
เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการศึกษาเอกสาร (Document
Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research)

ผลการวิจัยพบว่า

1. สาเหตุพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน เกิดจากผู้ปกครองขาดจิตสำนึก ไม่ได้
รับการดูแลเอาใจใส่ ขาดความอบอุ่นจากครอบครัว ขาดความร่วมมือของสังคม ผู้ปกครอง
เข้าใจในพฤติกรรมของวัยรุ่น

2. อิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ คือ ฉันทะ ความพอใจ
วิริยะ ความพากเพียร จิตตะ เอาจิต ฝายใจรัก วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวนในงานที่ทำ ดิตรอง
หาเหตุผลและปรับปรุงแก้ไข

3. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษา
ตามอัยยาศัย อำเภอสระเคดจังหว็ดสงขลา ด้านการศึกษาเล่าเรียน ด้านกิริยาวาจา ด้านความ
รับผิดชอบ ทำให้เกิดผลในด้านที่ดีขึ้น

คำสำคัญ: การประยุกต์, หลักอิทธิบาท 4, การปฏิบัติตน, นักเรียน

Abstract

The purpose of this research were: 1) to study the concept of
students' conduct, 2) to investigate Iddhipàda principle in Theravada Buddhist

ได้รับบทความ: 30 สิงหาคม 2565; แก้ไขบทความ: 5 กันยายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 7 กันยายน 2565

Received: August 30, 2022; Revised: September 5, 2022; Accepted: September 7, 2022

scriptures, and 3) to apply the principle of Iddhipàda in the students' conduct of the Independent Education Centers, Sadao District, Songkhla Province. It is qualitative research focusing on document research and Field Research.

The research results found that:

1. The causes of aggressive behavior of students were parents, lacking conscience, family care and warmth of family, cooperation of society, and parents' understanding of the behavior of adolescents.

2. Iddhipàda refers to the principle leading to success: Chanda: aspiration, Viriya: effort, Citta: thoughtfulness, and Vimamsa: investigation for further rectification.

3. Application of the Iddhipàda in the conduct of students of Independent Education Centers, Sadao District, Songkhla Province, on the study, manners, and responsibility results in better outcomes.

Keyword: Application, Iddhipàda Principle, Conduct, Students

1. บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2749 ได้กล่าวไว้ในมาตราที่ 23 มาตราที่ 24 และ มาตราที่ 26 เกี่ยวกับการจัดการศึกษา สรุปได้ว่า ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องบูรณาการความรู้ต่าง ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับตนเอง ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข โดยผสมผสานสาระความรู้เหล่านั้นให้ได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงงามไว้ในทุกวิชา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ คำนึงถึงการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา นอกเหนือจากการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา นอกจากนี้ ยังได้ส่งเสริมและสร้างความตระหนักให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในคุณค่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่สังคมต้องการในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข แต่ในยุคปัจจุบันนักเรียนขาดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ความสนใจในการเฝ้าเรียน ไม่ขยันเรียน ขาดเรียนบ่อยครั้ง ทำให้ผลการเรียนแย่งลงส่งผลกระทบต่อตนเองและครอบครัว

เด็กยุคใหม่ที่เติบโตท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่สะดวกสบาย หลากอย่างในชีวิตที่ได้มาง่าย เพราะผู้ปกครองเลี้ยงดูบุตรหลานด้วยวัตถุนิยม เช่น เงิน คอมพิวเตอร์ เกม และข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งเป็นผลทำให้ความเฝ้าเรียน ความรับผิดชอบ

ต่อตนเองและครอบครัว รวมทั้งความมีสัมมาคารวะต่อครูบาอาจารย์ได้ถูกละเลย จึงเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เด็กนักเรียนมีพฤติกรรมในการปฏิบัติตนที่ผิดศีลธรรม ขาดทักษะในการเรียนรู้หลาย ๆ ด้าน ที่สำคัญเด็กไทยมีความอดทนต่ำและเคยชินกับความสบายไม่สู้งานหนัก เด็กควรรู้จักฝึกฝนช่วยเหลือตัวเอง อาจจะต้องพบกับความลำบากบ้าง แต่นั่นก็คือ การฝึกฝนตัวเองให้รู้จักความอดทน ฝึกแก้ไขปัญหาที่ตัวเองต้องเผชิญ จากนั้นให้เด็กลองแก้ไขปัญหาลittle by little ง่ายบ้าง ยากบ้าง โดยดูตามวัยของเด็กเป็นหลัก รวมไปถึงการฝึกให้เขารู้จักที่จะขอความช่วยเหลือในยามจำเป็นก็เป็นเรื่องที่ได้เด็กควรจะต้องได้เรียนรู้ด้วย การฝึกการสร้างนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนไม่สามารถสอนในห้องเรียนได้ต้องอาศัยกิจกรรมที่เหมาะสมในการที่สร้างแรงจูงใจ โดยธรรมชาติของเด็ก คือ มีความอยากรู้ อยากเห็น อยากทดลอง แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครอง ครู การสร้างแรงจูงใจให้เด็กอยากเรียนรู้ การฝึกให้เด็กมีประสบการณ์ชีวิตโดยเรียนรู้จากประสบการณ์จริงจะช่วยให้เด็กเกิดทักษะต่าง ๆ ทั้งในด้านการเรียน การปฏิบัติตนต่อตนเองและผู้อื่น ตามหลักจิตวิทยาการศึกษาถือว่า แรงจูงใจเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักที่สำคัญในสังคมไทยมีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีตลอดจนหล่อหลอมรวมจิตใจของคนไทยให้มีคุณธรรมและจริยธรรม (พระครูประพัฒน์วรธรรม, 2548: 1) คำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงฐานแห่งความสำเร็จ คือ หลักอิทธิบาท 4 หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลู่ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาทซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ ฉันทะ คือ ความพอใจในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่าดีที่สุดในมนุษย์เราควรจะได้ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรม ข้อต่อไป ทุกข้อ วิริยะ คือ ความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อกันไม่ขาดตอนเป็นระยะยาวจนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของความกล้าหาญ ส่วนหนึ่ง จิตตะ หมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไปจากความรู้สึกรักของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ คำนี้รวมความหมายของคำสมาธิ อยู่ด้วยอย่างเต็มที่ วิมังสา หมายถึง ความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ให้ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดเวลา ดังนี้ รวมความหมายของคำว่า ปัญญาไว้อย่างเต็มที่ โดยรวมแล้วอิทธิบาท 4 นี้เป็นหลักธรรมที่สะท้อนการให้เกียรติให้ความเคารพซึ่งกันและกัน และการปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หรือด้วยความหนักแน่นจริงจัง การสร้างความเคารพจึงเป็นหลักการสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลปฏิบัติตนในโรงเรียน ครอบครัว และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของนักเรียนที่ดีก่อให้เกิดมีความสุข มีความอบอุ่น เกิดความรัก ความเข้าใจ และร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ของ

ตนให้สมบูรณ์ และเพื่อเป็นการนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา”

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา โดยมุ่งศึกษา ดังนี้

- 1) หลักการปฏิบัติของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา
- 2) หลักอิทธิบาท 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 3) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลจากเอกสาร ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ หนังสือ เอกสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ข้อมูลจากภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (ครูและนักเรียน) แบบจำเพาะเจาะจง

3.3 ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล

1. เรียบเรียงข้อมูล โดยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกัน ทั้งในส่วนข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ภาคสนาม
2. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ตามจุดประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้
3. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ
4. เรียบเรียงเป็นเล่มวิทยานิพนธ์ แล้วนำเสนอผลการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

4.1 ศึกษาการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา

การปฏิบัติตนของนักเรียนจะเห็นได้ว่า สภาพการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมกับสถานศึกษานั้น พบว่า การสร้างคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษามีสถานศึกษาเป็นจำนวนมากที่ได้ละเลย หรือขาดความเข้มแข็งในการที่จะรักษาหรือส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของบุคลากร ทั้งที่เป็นผู้สอนและผู้เรียน ทั้งนี้ เพราะมีการมุ่งเน้นการผลิตคนให้มีความรู้เป็นปริญาชนมากกว่าปัญญาชน หรือบางแห่งผลิตคนแต่เป็นคนที่ไม่มีความรู้ ความสามารถเพียงพอ มีแต่วุฒิการศึกษาเป็นเครื่องประดับเท่านั้นหรือผลิตคนที่มีความรู้แต่ขาดคุณธรรมและจริยธรรม หรือมีทัศนคติและค่านิยมที่ผิด ๆ จนทำให้คนในสังคมวัดคุณค่ากันที่ผลประโยชน์ การมุ่งหาสิ่งตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างขาดคุณธรรมประจำใจ มีความฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ การเอาเปรียบซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยัง ได้ให้ความเห็นว่าการแก้ไขหรือการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อเป็นรากฐานแห่งการปฏิบัติตนในสถานศึกษาเมื่อเยาวชนต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนในการเติมเต็มเรื่องการให้ความรู้ทางด้านปฏิบัติตนจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก แต่ในปัจจุบันแม้จะมีภาคีวิชาอันเกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมที่สอนให้นักเรียนรู้จักประพฤติปฏิบัติตนก็จริงอยู่ แต่สิ่งหนึ่งที่ขาดแคลนและขาดเป็นอุปสรรคปัญหาต่อสถานศึกษา คือ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจที่จะเป็นผู้เอื้อคุณสมบัตินี้ต่อเยาวชน ซึ่งในปัจจุบันนั้นบุคลากรครูผู้สอนไม่เพียงพอต่อทุก ๆ วิชา วิชาหลักที่เป็นแกนในการสอบเท่านั้นจึงถูกยกย่องส่งเสริม แต่วิชาที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์กลับถูกลดทอนคุณค่า เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงส่งผลกระทบในระยะยาวต่อเยาวชนนักเรียนนักศึกษา เพราะการที่สังคมลดทอนบทบาทการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม จึงกลายเป็นรูปแบบของชิ้นผลงานเอกสารเล็กน้อยเท่านั้น ครูผู้สอนจึงขาดความกระตือรือร้นขาดแรงบันดาลใจขาดทักษะที่จะเป็นผู้ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมได้ในสมัยโลกาภิวัตน์เช่นนี้

4.2 หลักอิทธิบาท 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

อิทธิบาท 4 หลักธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ คือ ฉันทะ ความพอใจ มีใจรักในงานที่ทำ ด้วยใจรัก วิริยะ ความพากเพียร อดทน ต่อความลำบาก บากบั่น ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ๆ ก็ตามขอให้ทำอย่างสุจริต จิตตะ เอาจิต ฝักใฝ่ ฝายใจรัก ด้วยความพยายาม ด้วยเอาจิตพยายาม อาชีพนั่น ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวนในงานที่ทำ ตริตตรอง หาเหตุผลและปรับปรุงแก้ไข เพื่อจะให้ประสบผลสำเร็จให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป จากผลการศึกษาหลักธรรมและแนวคิดในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท 4 ทุก ๆ คน ถ้านำหลักอิทธิบาทไปใช้จะประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการทำงานราชการ

การทำงานค้าขาย การทำงานอุตสาหกรรม การทำงานเกษตรและการประกอบอาชีพอื่น ๆ ถ้ามีความตั้งใจก็มีความสุขในการทำงาน ยินดีในสิ่งที่ตนได้กระทำในงานนั้นด้วยความเต็มใจ ตั้งใจทำ พอใจในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จยิ่ง ๆ ขึ้นไป

อิทธิบาท 4 เป็นธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรคต่อความสำเร็จ และเป็นแรงเสริม กำลังใจที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของอิทธิบาท 4 ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ประโยชน์ของฉันทะ คือ เป็นข้าศึกกับความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่องาน ไม่ท้อแท้ มีกำลังใจต่อสู้ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบา ที่ยาก ก็กลายเป็นง่าย ถ้าขาดฉันทะ ทำให้ขาดกำลังใจ เบื่องาน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจดไม่ก้าวหน้า

2. ประโยชน์ของวิริยะ คือ กำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง ถ้าขาดวิริยะจะเป็นคนอ่อนแอ หนีที่ยากไปหาแต่ที่ง่าย ทำอะไรไม่สำเร็จ ขาดความก้าวหน้า มีแต่งงานค้างกลายเป็นคนหย่อนสมรรถนะ

3. ประโยชน์ของจิตตะ คือ ทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันที่ ถ้าขาดจิตตะงานอาจเสียหายได้ โดยไม่รู้ตัว หรือรู้ตัวเมื่อสายเกินแก้เสียแล้ว

4. ประโยชน์ของวิมังสา คือ ช่วยให้ทำงานไม่ผิดพลาด และทำให้มองเห็น ลู่ทางที่จะทำงานให้ได้ผลดี ถ้าขาดวิมังสาจะทำงานผิด ๆ ถูก ๆ เปลืองทุน เปลืองแรง เปลือง เวลาและทำให้โง่ ฯลฯ

จากข้อมูลเชิงวิชาการที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปประเด็นสำคัญได้ว่า ประโยชน์ของหลักอิทธิบาท 4 หมายถึง การมีหลักธรรมไว้คอยยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อให้เกิดความรัก ความพอใจ ความขยัน อดทน ความตั้งมั่น มีใจจดจ่อ และความไตร่ตรองในงานที่ปฏิบัติเป็นหลักธรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานโดยตรง สามารถวัดระดับความสำเร็จในงานได้อย่างแม่นยำ หากปฏิบัติตามกรอบหลักอิทธิบาท 4 ได้ครบถ้วนก็ถือว่าได้ผลงานที่ได้รับนั้นประสบความสำเร็จ

4.3 การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์ การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตาม อัธยาศัย อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ด้านการศึกษาเล่าเรียน ทำให้เกิดผลในด้านที่ดีขึ้น นำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้กับนักเรียนทำให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นในการ เรียนมากขึ้น อีกทั้งยังมีความรับผิดชอบในงานที่มอบหมาย มีความฝึกฝนในการเรียนการสอน มากขึ้น อีกทั้งยังส่งผลต่อพฤติกรรมของการเรียนรู้ต่อโลกที่อาศัยอยู่ รู้จักใส่ใจต่อความ เป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวมากขึ้น

หลักอิทธิบาท 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการใช้กิริยาวาจา ช่วยทำให้เป็นที่รักใคร่ของบุคคลทั้งหลาย เพราะก่อนที่จะพูดอะไรออกไป ได้กลั่นกรองความถูกต้องก่อนจะพูดออกไป อีกทั้งยังพูดแต่คำพูดที่ไพเราะ อ่อนหวาน อันเป็นเหตุให้น่าฟัง อันเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาตน พัฒนาคนและพัฒนาชาติต่อไป

หลักอิทธิบาท 4 ประการ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร จิตตะ คือ ความคิด วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หลักทั้ง 4 ประการนี้นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตเด็กชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 แล้วทำให้เด็กนักเรียนมีความรับผิดชอบมากขึ้น ทั้งหน้าที่ในโรงเรียน หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทางบ้าน ตลอดจนการเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกิจการงานมากขึ้น โดยไม่ทอดธุระ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา มีสาเหตุประมวบรวมกันหลาย ๆ ด้าน อันเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหามวลรวมที่ก่อให้เกิดผลต่อนักเรียนแต่ละคนที่แตกต่างกันออกไป เพราะนักเรียนแต่ละคนมาจากพื้นที่และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันไป สามารถอภิปรายผลได้ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

5.1 การปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ปัญหาการเรียนของเด็กเกิดจากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นที่ตัวเด็กเอง และสภาพแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดู ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน ซึ่งหากเกิดจากหลายปัจจัยผสมผสานกันระหว่างเด็ก ครอบครัว และโรงเรียน จะยิ่งทำให้ปัญหาการเรียนแย่ลง เช่น เด็กมีสติปัญญาต่ำกว่าเกณฑ์ อยู่กับครอบครัวที่ยากจน และพ่อแม่หย่าร้าง รวมทั้งเรียนในโรงเรียนที่ไม่มีคุณภาพ จะยิ่งทำให้การแก้ไขปัญหายากยิ่งขึ้น ในทางกลับกัน ถ้าเด็กมีความบกพร่องทางการเรียนเฉพาะด้าน เช่น มีปัญหาเรื่องคำนวณ หรือการเขียน แต่สติปัญญาฉลาด ไม่มีปัญหาทางอารมณ์ ปรับตัวได้ดี มีฐานะดี ถ้าหากได้รับการศึกษาที่เหมาะสมจะช่วยแก้ปัญหการเรียนให้ดีขึ้นได้ โดยเฉพาะการยึดมั่นในหลักอิทธิบาท 4 ก็จะสามารถทำให้ความตั้งใจเป็นไม่อุปสรรคต่อการเรียน เพราะได้รับการอบรมสั่งสอนปลูกฝัง ส่งเสริมพัฒนาหลักศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม เป็นประจำ ทำให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจหลักอิทธิบาท 4 เป็นอย่างดี สามารถนำไปปฏิบัติ เพื่อผลสำเร็จในการศึกษาได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของวสันต์ เกรียรติ ศึกษาวิจัยเรื่อง “การดำเนินชีวิตตามหลักอิทธิธรรมของบุคคลากรในสังกัดสำนักงานคุมประพฤติ ภาค 8” (วสันต์ เกรียรติ, 2551) ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินชีวิตตามหลักอิทธิธรรมของบุคคลากรในสังกัดสำนักงานคุมประพฤติ ภาค 8 โดยรวมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะและด้านวิมังสา อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์ (2518) ที่ได้ อธิบายไว้ว่า อิทธิบาท 4 (วิธีทำงานให้สำเร็จ) ที่พระพุทธเจ้า

ตรัสไว้คือ หลักอิทธิบาทสี่ ซึ่งมีอยู่ในหลักสูตรวิชาทางศาสนาแทบทุกโรงเรียน สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่กล่าวว่า อิทธิบาท 4 คือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลมุ่งหมาย (พระธรรมปิฎก ปอ.ปยุตโต, 2538) สอดคล้องกับแนวคิดของพระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาณ) อธิบายไว้ว่า ใครจะทำอะไรก็ตามจะต้องมีความพอใจเป็นฐานจิต ที่จะให้ดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาณ), 2537)

5.2 ศึกษาหลักอิทธิบาท 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักอิทธิบาท 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า หลักอิทธิบาท 4 ในพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญในการดำรงชีพด้วยหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ คือ เส้นทางที่นำไปสู่ความสำเร็จ หรือคุณธรรมที่ให้ถึงความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน การทำหน้าที่การงาน ช่วยให้ปฏิบัติประสพผลสำเร็จได้ตามความมุ่งหมาย ไม่ว่าจะเป็นงานทางราชการ การค้าขาย การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม การทำการเกษตร และประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่ตนดำเนินการอยู่ประสพผลสำเร็จได้ตามความประสงค์ ถ้าหากมีความพอใจในการทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยการตั้งใจมั่น และใช้ปัญญาพิจารณาอย่างแยบคายในการดำเนินงาน การทำงานถ้าประกอบด้วยธรรม 4 ประการนี้จะประสพผลสำเร็จในการทำอย่างแน่นอน ทั้งนี้อาจ เป็นเพราะว่า ผู้ที่เจริญในอิทธิบาทนั้นทำให้มีสมาธิในการทำงานที่เกิดจากความพอใจในสิ่งที่ทำจะนำไปสู่ความเพียรพยายามมุ่งมั่นใจจดใจจ่อในการทำงาน ขณะเดียวกันก็คอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณาอยู่ เสมออย่าม่นำไปสู่ความสำเร็จในที่สุด

สอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2548: 48) ได้เขียน เกี่ยวกับอิทธิบาท 4 สรุปได้ว่า หลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จหรือทาง แห่งความสำเร็จ 4 ประการ ที่ในปัจจุบันแม้เราจะหลงลืมกันไปบ้างว่า คืออะไร แต่ถ้าหากได้ย้อนรำลึกกันบ้าง ว่า มีอะไร และคืออะไร จะเห็นได้ว่าหลักธรรมอายุ 2 พันกว่าปีนี้ ไม่มีใครว่าใดที่จะเรียกว่าล้าสมัย กล่าวคือ ฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำ จึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ในขณะนี้ วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายาม ไม่ย่อท้อ จิตตะ คือความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้ และวิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้งคอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณา และ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้อธิบายว่า อิทธิบาท คือ ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จ 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ และ 4) วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้น ๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า การคิด การทำก็ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไปไม่ได้ ให้แนวคิดไว้สอดคล้องกันว่า อิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการกระทำการงานหรือการอาชีพ ประการแรก คือ อิทธิบาท แปลความว่าทางแห่งความสำเร็จ กล่าวคือ ข้อปฏิบัติให้บรรลุความสำเร็จได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพนั่นเอง และ ปิ่น มุทุกันต์ ได้อธิบายว่า อิทธิบาท อิทธิ แปลว่า ฤทธิ์ บาท แปลว่า ทางปฏิบัติ รวมกัน

เข้าเป็นศัพท์เดี่ยว อิทธิบาท แปลว่า ทางปฏิบัติเพื่อให้บังเกิดฤทธิ์ ฤทธิ์ของคนสามัญก็คือการทำงานให้สำเร็จสมประสงค์ เพราะฉะนั้นอิทธิบาทจึงแปลว่า คุณเครื่องสำเร็จความประสงค์ หรืออีกอย่าง คือ ปฏิภาณแห่งความสำเร็จอิทธิ บาท 4 หมายถึง หลักธรรมที่ปฏิบัติเพื่อเอาชนะปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จใน หน้าที่การงานต่าง ๆ ตามที่มุ่งหวังไว้ ซึ่งประกอบด้วยฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิด) และวิมังสา (ความไตร่ตรอง)

5.3 ประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติตนของนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา

หลักอิทธิบาท 4 ประการ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร จิตตะ คือ ความคิด วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หลักทั้ง 4 ประการนี้นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลาแล้ว ทำให้เด็กนักเรียนมีความรับผิดชอบมากขึ้น ทั้งหน้าที่ในโรงเรียน หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทางบ้าน ตลอดจนการเอื้อเพื่อช่วยเหลือกิจการงานมากขึ้น โดยไม่ทอดธุระ

1. ด้านฉันทะ เด็กนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา ได้ปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่มีใจรักในการศึกษาเล่าเรียนเล่าเรียน คือ พอใจที่จะศึกษาเล่าเรียนและทำด้วยใจรักต้องการที่เล่าเรียนให้สำเร็จตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จ ๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลสำเร็จแห่งการศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับ ปิ่น มุทุกันต์ ที่ได้กล่าวไว้ว่า ฉันทะนี้เป็นข้าศึกโดยตรงกับความเบื่อหน่าย เมื่อมีฉันทะแล้วทำให้ไม่เบื่อหน่าย ไม่รู้สึกท้อแท้ในการทำงานตรงกันข้าม ฉันทะทำให้เกิดกำลังใจภายในที่จะสู้ป้องกัน สร้างสรรค์สิ่งที่ตนรัก เพราะฉะนั้น เมื่อมีความรักเกิดขึ้นแล้วงานที่หนักก็กลายเป็นเบา ที่ยากก็จะกลายเป็นง่าย ดูแต่หนุ่ม ๆ สาว ๆ รักกันก็แล้วกัน ถึงแม้จะต้องบุกน้ำลุยโคลน หรือผ่านป่าช้าดงเสือไปหาคนรักก็กล้าทำได้ และเมื่อได้คุยกับคนรักก็ลืมง่วง ลืมเหนื่อย ลืมหิว ถึงคนรักงานที่ตนทำก็แสดงลักษณะคล้าย ๆ กัน ไม่ต้องอื่นไกล ดูแต่พระสงฆ์นี้ก็ได้อ เพราะรักสมณธรรมมิใช่หรือ ถึงกับยอมโกนผมโกนคิ้ว ทรมาณตนอยู่อย่างอดอยากปากแห้ง ประโยชน์ของฉันทะเป็นอย่างนี้ (ปิ่น มุทุกันต์, 2514: 226) และสอดคล้องกับ สารภี จันทร์ศรีนวล (2550: 98) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนอำเภอพรหมคีรีจังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการศึกษาวินิจฉัยพบว่า “ประชาชนมีการนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. ด้านวิริยะ เด็กนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา มีความพยายามที่ปรับปรุงตัวให้ตนเองรู้จักที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม คือ ขยันหมั่นเล่าเรียน หมั่นกระทำความดีที่ถูกต้องดีงาม ตลอดจนเชื่อฟังคุณผู้ปกครอง และครูอาจารย์ เข้มแข็ง อดทน ช่วยงานผู้ปกครองและครูอาจารย์ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ

ปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวไว้ว่า ประโยชน์ของวิธียะ โดยตรง ก็คือ กำจัดความเกียจคร้านเสียได้ ถ้าพิจารณาให้ยาวความไป เราจะเห็นว่า งานต่าง ๆ ที่จะสำเร็จได้ผลดี ผู้ทำจะต้องทำให้ถูกต้องตามหลักวิชา ถูกตามจังหวะและเหตุการณ์แวดล้อมของแต่ละงาน ยกตัวอย่างเช่น เราขุดบ่อจะเอาน้ำ ก็จะต้องขุดต่อเนื่องลงไปจนถึงน้ำและใส่ปลอกกันบ่อพังเรียบร้อยแล้วจึงหยุด ถ้าใครขุดบ่อแบบขุด ๆ หยุด ๆ เดือนละตอกละคืบ จะเป็นอย่างไร บ่อที่ขุดแล้วก็พัง ทับถมลงไปต้องขุดกันใหม่ซ้ำไป แต่การที่คนเราจะทำงานต่อเนื่องได้ดังนี้ ต้องอาศัยวิธียะในใจ (ปิ่น มุทุกันต์, 2514: 226) และยังสอดคล้องกับมลชา กระวีพันธ์ ที่ได้สรุปไว้ว่า นักเรียนโรงเรียนเสาชิงช้า อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงจากค่าเฉลี่ยสูงไปหาต่ำ พบว่า ด้านความกตัญญูตเวที ด้านความเมตตากรุณา ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความสามัคคี ด้านความอดทน และด้านความมีระเบียบวินัยอยู่ในระดับมาก (มลชา กระวีพันธ์, 2550: 56)

3. ด้านจิตตะ เด็กนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา เอาจิตฝึกใจ คือ ตั้งจิตรับรู้ในการปฏิบัติตนให้รู้จักที่อดทนอดกลั้น และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอ ๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัว อุทิศใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวไว้ว่า ประโยชน์ของจิตตะ เรื่องการทำงานนั้นเป็นทฤษฎีพิเศษ คือ งานแทบทุกอย่างมักมีความเปลี่ยนแปลง หรือแปรเปลี่ยนไป ผิดจากที่ผู้ทำคาดการณ์ไว้ ทั้งนี้ เพราะขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมหลายประการ ยกตัวอย่างเช่น เราปลูกบ้านเรือน เราคิดเหมือนกันว่า ประตูหน้าต่างจะต้องติดกลอนไว้เพื่อกันขโมย แล้วก็ได้มอบหมายให้คนเฝ้ารักษาคอยปิดเปิดแล้วด้วย ถึงกระนั้นก็นอนใจไม่ได้ เพราะว่า ตัวคนเฝ้านั้นเองอาจเผลอเรอ ไม่ได้ลงกลอน ขโมยก็เข้าบ้านได้ นี่ยกตัวอย่าง เราจะป้องกันเหตุดังกล่าวได้ก็ด้วยตนเองเป็นคนมีอิทธิบาทข้อจิตตะ คือ เอาใจใส่ตรวจตราอยู่เสมอ จริ่งอยู่ความเสียหายบางอย่างย่อมอยู่นอกวิสัย แม้เราจะตรวจตราอยู่อย่างไรก็เสียหายจนได้ แต่ถ้ามีจิตตะเอาใจฝึกใจอยู่แล้ว ตนก็จะแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันทั่วทั้งที่เหมือนคนที่ดูแลบ้านเรือนของตนดี ย่อมชนของมีค่าออกจากบ้านได้ทันก่อนโจรจะลามมาถึง (ปิ่น มุทุกันต์, 2514: 226)

4. ด้านวิมังสา เด็กนักเรียนศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา รู้จักที่ปฏิบัติตนด้วยสติปัญญา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้องในการปฏิบัติตนต่อครอบครัวและครูอาจารย์ รวมถึงการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้นโดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ดียิ่งขึ้นไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวไว้ว่า คุณของวิมังสา ก็คือ ปัญญาเป็นแสงสว่างพอใจถอยออกมาเทียบกับสิ่งภายนอกเสียก่อนก็ได้ คนเรามักจะมีมือมีเท้าสมบูรณ์ แต่ก็ยังจำเป็นต้องมีอวัยวะอื่นอีกอย่างหนึ่ง คือ ตา เวลาทำงานเรา

จะต้องอาศัยสัมตาคูดด้วย เช่น เขียนหนังสือ เราจึงจะรู้ว่าตัวหนังสือที่เขียนนั้นเรียบร้อยหรือไม่ และแม้มีตาแล้วในที่บางแห่งยังต้องมีแสงสว่างช่วยให้มองเห็นอีกด้วย จึงจะทำไม่ผิดวิมังสาถ้าจะเปรียบเหมือนตา หรือเหมือนแสงสว่าง นั้นเอง นอกจาก ช่วยให้เรทำงานไม่ผิดแล้วยังช่วยให้เรามองเห็นลู่ทางที่จะทำงานให้ได้ผลดีขึ้นด้วย (ปิ่น มุทุกันต์, 2514: 226)

6. ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้งานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงเอกสารและเชิงปฏิบัติการแก่ผู้สนใจทั้งหลาย ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ดังนี้

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียนเพื่อไปพัฒนาแก้ปัญหาในโรงเรียนต่าง ๆ
2. ควรศึกษาหลักพุทธธรรม คือ หลักอิทธิบาท 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. ควรศึกษาการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในพฤติกรรมนักเรียนทุกชั้นเรียนในโรงเรียน

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. จัดการอบรมให้นักเรียนมีความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิต
2. จัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

6.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมต่าง ๆ
2. ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของโรงเรียนและคุณค่าของพระพุทธศาสนา
3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์หลักธรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- ปิ่น มุทุกันต์. (2514). **แนวสอนธรรมตามหลักสูตรนักธรรมตรี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- ปิ่น มุทุกันต์. (2518). **บทความบรมครู**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- พระครูประพัฒน์วรธรรม. (2548). **ทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต**. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2538). **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2548). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาโณ). (2537). **นิเทศธรรม**. กรุงเทพมหานคร: อีรพงษ์การพิมพ์.
- มลทา กระวีพันธ์. (2550). การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนเสาชิงช้าวิทยา
อำเภอรัตนบุรี จังหวัดนครราชสีมา. **สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วสันต์ เภรวิจิตร. (2551). การดำเนินชีวิตตามหลักอิทธิธรรมของบุคลากรในสังกัดสำนักงานคุม
ประพฤติ ภาค 8. **ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์การปกครอง**.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สารณี จันทร์ศรีนวล. (2550). การนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชน
อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา. **สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.